

Вчення про цивільно-правову відповідальність

У монографії на вищому науково-практичному рівні та судової практики аналізується цивільно-правова відповідальність у різних цивільних правовідносинах – договірних, деліктних, речових, корпоративних, спадкових та інших, грошова відповідальність тощо. Серед авторів – знані науковці України, судді, адвокати.

Розрахована насамперед на науковців, суддів, адвокатів, студентів, всіх, хто цікавиться юридичними питаннями.

Серія «ІНТЕГРАЛЬНА ЦИВІЛІСТИКА»

До 120-річчя харківської правничої школи

ВЧЕННЯ ПРО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Монографія

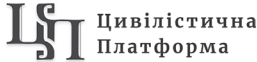
За редакцією професора
І. В. Спасибо-Фатєєвої

Харків
ЕКУС
2025

УДК 347.51.01
В90

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол номер 3 від 31.10.2024 року)*

За підтримки ГО «Цивілістична Платформа»

Рецензенти:

Жорнокуй Ю. М. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Отраднава О. О. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, директор Тренінгового центру прокурорів України;

Погребняк В. Я. – доктор юридичних наук, суддя Верховного Суду;

Погрібний С. О. – доктор юридичних наук, суддя Верховного Суду

Вчення про цивільно-правову відповідальність : монографія / І. В. Спасибо-В90 Фатєєва, Л. М. Баранова, О. О. Беляєв та ін. ; за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2025. – 816 с.

ISBN 978-617-7934-31-7

У монографії на вищому науково-практичному рівні та судовій практики аналізується цивільно-правова відповідальність у різних цивільних правовідносинах – договірних, деліктних, речових, корпоративних, спадкових та інших, грошова відповідальність тощо. Серед авторів – знані науковці України, судді, адвокати.

Розрахована насамперед на науковців, суддів, адвокатів, студентів, всіх, хто цікавиться юридичними питаннями.

УДК 347.51.01

© Спасибо-Фатєєва І. В.,
Баранова Л. М., Беляєв О. О. та ін.,
2025

ISBN 978-617-7934-31-7

© Вид-во «ЕКУС», 2025

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Беляневич Олена Анатоліївна – докторка юридичних наук, професорка, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді (§ 5 гл. 2)

Біляєв Олександр Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент, асистент кафедри цивільного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого (§ 17 гл. 3)

Бондар Наталія Петрівна – кандидатка юридичних наук, завідувачка кафедрою цивільно-правових дисциплін та правової підтримки підприємницької діяльності ТОВ «Харківський університет» (§ 2 гл. 1)

Глотов Сергій Олександрович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, адвокат (§ 8 гл. 2)

Гнатів Оксана Михайлівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка (§ 9 гл. 2)

Гриценко Галина Григорівна – адвокатка, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (§ 10 гл. 2)

Долгополова Любов Миколаївна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (§ 13 гл. 3)

Донець Антон Геннадійович – кандидат юридичних наук, доцент, асистент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (§ 7 гл. 3)

Дяченко Сергій Вікторович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри приватного права Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету (§ 4 гл. 2 у співавторстві з О. С. Ютовець)

Замуравкіна Римма Михайлівна (§ 18 гл. 3)

Зозуляк Ольга Ігорівна – докторка юридичних наук, професорка, головна наукова співробітниця Лабораторії вивчення проблем корпоративного права імені акад. В. В. Луця НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; професорка кафедри цивільного права ННІОІ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (§ 9 гл. 3)

Коробцова Наталія Василівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (§ 3 гл. 2)

Крат Василь Іванович, суддя Верховного Суду, кандидат юридичних наук, доцент (§ 10 гл. 1)

Лукаsevич-Крутник Ірина Степанівна – докторка юридичних наук, професорка, завідувача кафедрою цивільного права і процесу Західноукраїнського національного університету (§ 6 гл. 3)

Маліновська Ірина Миколаївна, кандидатка юридичних наук, доцентка, асистентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (§ 12 гл. 3)

Махінчук Віталій Миколайович, доктор юридичних наук, професор, заступник директора НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (§ 3 гл. 1)

Мица Юрій Вікторович – кандидат юридичних наук, проректор ПВНЗ «Харківський інститут кадрів управління», член Науково-консультативної ради при Верховному Суді (§§ 4, 5 гл. 3)

Міловська Надія Василівна, докторка юридичних наук, професорка, завідувачка відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України (§ 9 гл. 3)

Печений Олег Петрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді (§ 15 гл. 3)

Покровська Анастасія Олегівна – докторка філософії, асистентка кафедри цивільного, господарського і фінансово-права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (§ 5 гл. 1)

Посполітак Володимир Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарного розвитку ПВНЗ «Міжнародний інститут менеджменту» (§ 7 гл. 3)

Пригуза Павло Дмитрович, кандидат юридичних наук, суддя Господарського суду Закарпатської області (§ 10 гл. 3)

Пучковська Ірина Йосипівна, докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (§ 4 гл. 1, § 3 гл. 3)

Спасибо-Фатєєва Інна Валентинівна – завідувач кафедри цивільного права Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді (§ 1 гл. 1, §§ 1, 2 гл. 2, §§ 1, 2 гл. 3)

Ус Марина Володимирівна – адвокатка, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді (§ 8 гл. 1)

Філатова-Білоус Наталія Юліївна – адвокатка, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного судочинства, арбітражу та міжнародного приватного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (§ 7 гл. 2)

Ютовець Ольга Сергіївна – здобувач вищої освіти бакалаврського рівня групи Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету (§ 4 гл. 2 у співавторстві з С. В. Дяченко)

Яркіна Наталія Євгеніївна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (§ 11 гл. 3)

ЗМІСТ

Відомості про авторів	3
Скорочення	12
Передмова	14

Глава 1.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

§ 1. Цивільно-правова відповідальність – класика і вектори змін розуміння у сучасному правовому середовищі.....	16
§ 2. Порівняльна характеристика цивільної та деяких інших видів юридичної відповідальності	41
§ 3. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок міжнародного військового конфлікту.....	66
§ 4. Відповідальність і види забезпечення виконання зобов'язань.....	82
§ 5. Відповідальність і самозахист	99
§ 6. Заходи цивільно-правової відповідальності.....	114
§ 7. Часткова та солідарна відповідальність.....	136
§ 8. Договірні та деліктна відповідальність: проблема єдності та диференціації.....	155
§ 9. Звільнення від цивільно-правової відповідальності	170
§ 10. Фраудаторні правочини та цивільно-правова відповідальність	191

Глава 2

СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

§ 1. Загальні положення про суб'єктів цивільно-правової відповідальності	205
§ 2. Відповідальність власника.....	224
§ 3. Відповідальність членів органів юридичної особи та бенефіціарів	239
§ 4. Відповідальність арбітражного керуючого та членів ліквідаційної комісії.....	261
§ 5. Солідарна відповідальність керівника (органу управління) боржника у праві банкрутств	287
§ 6. Про солідарну відповідальність керівника (органів управління) боржника у справах про банкрутство в судовій практиці.....	315
§ 7. Відповідальність операторів онлайн-платформ за шкоду, завдану користувачами платформи іншим користувачам цієї ж платформи.....	339
§ 8. Щодо питання про відповідальність провайдера послуг обміну контентом у контексті статті 17 директиви 2019/790.....	364
§ 9. Відповідальність держави за цивільним законодавством України.....	379

§ 10. Відповідальність третіх осіб у зобов'язанні (субсидіарна та в порядку регресу)	389
--	-----

Глава 3

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ОКРЕМИХ ВИДАХ ПРАВОВІДНОСИН

§ 1. Відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань	418
§ 2. Відповідальність у корпоративних правовідносинах.....	449
§ 3. Відповідальність у забезпечувальних відносинах.....	469
§ 4. Відповідальність у відносинах найму/оренди.....	486
§ 5. Відповідальність у відносинах будівельного підряду.....	496
§ 6. Відповідальність за порушення зобов'язань, що випливають з договору перевезення.....	531
§ 7. Відповідальність за договором зберігання.....	579
§ 8. Цивільно-правова відповідальність у банківській діяльності	599
§ 9. Цивільно-правова відповідальність сторін у договірних зобов'язаннях зі страхування.....	637
§ 10. Субсидіарна відповідальність при винному банкрутстві: проблеми практики і права	655
§ 11. Трансформація законодавчих підходів до регулювання компенсації за порушення авторських чи суміжних прав	702
§ 12. Цивільно-правова відповідальність за порушення прав на базу даних	713
§ 13. Відповідальність за порушення правил організації та проведення торгів.....	725
§ 14. Умови деліктної відповідальності: чому формула має бути іншою.....	736
§ 15. Відповідальність у спадковому праві	749
§ 16. Відповідальність у правовідносинах з надання медичних послуг.....	768
§ 17. Відповідальність у сфері спорту.....	791
§ 18. Цивільно-правова відповідальність у житловому праві	803

ПЕРЕДМОВА

Здійснення суб'єктивних цивільних прав не так рідко зазнає перешкод з боку інших осіб, чим порушуються ці права. Виконання суб'єктивних цивільних обов'язків зовсім не завжди відбувається належним чином, що негативно впливає на права інших осіб. Все це негативно відбивається на майновій сфері осіб, які прагнуть відновити своє майнове становище. Для цього призначений правовий інститут юридичної відповідальності.

Цивільно-правова відповідальність виконує передусім компенсаційну функцію, і завдяки цьому стає можливим подолати негаразди для осіб, чий права були порушені. Цивільне право містить інструментарій, завдяки якому це відбувається – насамперед відшкодування збитків, а також сплата неустойки, процентів річних, інфляційних втрат.

Складність у притягненні порушників до цивільно-правової відповідальності полягає в широкому спектрі цивільних правовідносин, що мають свою специфіку. Істотно відрізняються речові та зобов'язальні правовідносини, а серед останніх – договірні та недоговірні, які, своєю чергою, також диференціюються. Окремий блок становлять корпоративні правовідносини. Специфіку мають і правовідносини, що складаються при спадкуванні, забезпеченні виконання зобов'язань, у банківській, страховій сферах, відносинах з надання транспортних послуг тощо.

Цивільне право становить механізм регулювання цілого лабіринту відносин, які, до речі, ще й часто перехрещуються, і використання тих чи інших правових регуляторів інколи призводить у глухий кут, з якого слід виходити. Судова практика демонструє різні підходи для того, як винайти шлях до виходу, але не завжди цей шлях показує правильний вектор. У такому разі проблема не вирішується, а поглиблюється.

В сучасній українській цивілістиці тематика дослідження відповідальності становить настільки мізерний процент, що дає підстави стверджувати

про широку прогалину в цьому. Фундаментальне дослідження на цю тему було зроблене у 2014 році, коли вийшла трилогія за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора І. Безклубого, друга частина якої була присвячена відповідальності в цивільному праві.

Колектив авторів робить спробу заповнити цю прогалину дослідженням цивільно-правової відповідальності під кутом зору аналітики сучасного законодавства, судової практики та доктрини. Ми ставили собі за мету поглянути на проблематику цивільно-правової відповідальності всебічно, комплексно – від загальних положень про неї до окремих видів відповідальності в окремих цивільних правовідносинах.

Звичайно, що кожна з цих тем могла б стати предметом окремого ґрунтовного дослідження – настільки виявилось багато нюансів і питань. Ми сподіваємось, що ця монографія дасть поживу для роздумів, і ми матимемо на продовження нашої праці також інші наукові твори з цієї тематики.

Оскільки монографія, як усі книги, що видаються під моєю редакцією, орієнтована не тільки й не стільки на науковців, а й на фахівців, правників-практиків, переконана, що їм вона буде цікава та корисна. Безсумнівно, що студентам і викладачам буде також над чи подумати, прочитавши цю книгу.

Хочу висловити щиру вдячність суддям, які попри свою зайнятість знайшли час і взяли участь у створенні монографії – це завжди надає ще більшої ваги дослідженню актуальної тематики.

*Професор
І. Спасибо-Фатєєва*

Глава 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

§ 1. Цивільно-правова відповідальність – класика і вектори змін розуміння у сучасному правовому середовищі

1. Загальні уявлення про ЦПВ (класичні підходи)

Класичні напрями дослідження юридичної відповідальності становлять: а) її розуміння як негативних наслідків або як санкцій (негативна відповідальність); б) співвідношення юридичної відповідальності та суміжних правових інститутів (юридичний обов'язок, зловживання правом, ризик та ін.); в) характеристика загальних ознак юридичної відповідальності та спеціальних ознак цивільно-правової відповідальності (далі – ЦПВ); г) функції; д) умови; е) види; ж) звільнення від ЦПВ та зменшення її обсягу.

Окремо слід наголосити на з'ясуванні сутності позитивної та негативної відповідальності. Це пов'язано з тим, що часто законодавець оперує терміном «відповідальність» у контексті виконання або несення обов'язку. Зокрема, саме так мають сприйматися норми ч. 4 ст. 41 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) про відповідальність опікуна, ст. 96 ЦКУ про відповідальність юридичної особи, ч. 5 ст. 107 ЦКУ про відповідальність правонаступника та ін. Яскраво демонструє саме такий контекст терміна «відповідальність» норма про відповідальність акціонерів (абз. 3 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства»). Якщо акціонери не повністю оплатили акції, то вони не можуть відповідати за зобов'язаннями акціонерного товариства у межах неоплаченої частини номінальної вартості належних їм акцій. Вони мають виконати свій обов'язок сплатити вартість акцій у повному обсязі.

Тож очевидно, що зміст терміна «відповідальність» в окремих випадках різниться.

➤ Інколи її розуміють як *сумлінне виконання* особою свого обов'язку, особливо в певних визначених законом випадках (позитивна відповідальність). У цьому разі вживаються вирази про відповідальне ставлення особи до виконання своїх обов'язків та ін.

➤ Інколи відповідальність вважають *додатковим обов'язком* порівняно з тим, що покладалася на особу, зокрема порівняно з договірним обов'язком.

Книги, які можуть вас зацікавити

[Від довкілля Землі до космічного простору](#)

Перейти до галузі права
Цивільне право та процес

[Перейти на сайт](#) →